

TÖÖHÕIVE MAAL

Euroopa Liidu kandidaatriigina on Eesti tööjõu-uuringu väljaarendamisel jälgitud ELi vastavatele uuringutele esitatavaid nõudmisi. 1998. aastal viimase vastu võetud määruse (*Council Regulation No 577/98*) järgi on tööjõu-uuring pidevuuring, mille tulemused saadakse kvartalite ja aasta kohta. Varasema määruse järgi oli tööjõu-uuringu küsitluse aeg II kvartal. Praeguseks on enamik liikmesriikidest ja kandidaatriikidest läinud üle kvartali- ja aastaväljundiga pidevuuringule.

Kvartali- ja aastaväljundiga pidevuuringule üleminekuga võib tekkida 2000. aastal probleeme 1999 ja 2000. aasta andmete võrdlemisel. Kuna kvartalivalim on väike (2000 leibkonda), siis andmete usaldusväärsus on väiksem kui 1997.-1999. aasta II kvartali uuringu puhul. Näiteks oli 2000. aasta II kvartalis Eestis töötute arv $92\,000 \pm 11\,400$, 1999. aasta II kvartalis $81\,100 \pm 6\,200$. Kvartalivalimi väikese mahu tõttu on kvartaliandmete hulk piiratud ja põhjalikuks analüüsiks saab kasutada ainult aastakeskmisi andmeid.

ETU-s on tööealistena defineeritud 15-74-aastased elanikud. Kõik 1997. aasta ja järgnevate aastate andmed on kogutud sellelt vanuserühmalt. 1989.-1996. aasta andmed, mis saadi tagasivaateliselt ETU '95 ja ETU '97 ajal, on 15-69-aastaste elanike kohta.

Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) meetodika järgi tehtud tööjõu-uuringu ETU 2000 andmetel oli 2000. aasta II kvartalis 15-74-aastaseid majanduslikult aktiivseid maaelanikke 205 800 (tööjõud - isikud, kes soovivad töötada), neist oli tööga hõivatud 175 700 ja töötuid 30 100.

Võrreldes 1999. aasta II kvartaliga vähenes maarahvastiku majanduslik aktiivsus; 15-74-aastaste elanike tööjõus osalemise määr (tööjõu suhe tööealisse rahvastikku) langes 59,2%-st 58%-ni.

Linnades oli 2000. aasta II kvartalis 15-74-aastastest elanikest majanduslikult aktiivseid 65,4%, mis on 0,5% eelmise aasta näitajast kõrgem.

Tabel 1. 15-74-aastased maaelanikud majandusliku seisundi järgi, 1997-2000

(II kvartal, tuhat)

Näitaja	1997	1998	1999	2000
Tööjõud kokku	199,1	201,6	206,4	205,8
hõivatud	176,9	180,6	182,3	175,7
töötud	22,2	21,0	24,1	30,1
Mitteaktiivsed	138,4	139,3	142,0	148,8
KOKKU	337,5	340,9	348,4	354,6
Tööhõive määr, %	52,4	53,0	52,3	49,6
Töötuse määr, %	11,2	10,4	11,7	14,6

Allikas: "Tööjõud 1997-1999", "Eesti Statistika" nr 7 (103) 2000.

Majanduslikult aktiivsete tööealiste elanike arv maal on viimase nelja aasta jooksul olnud stabiilne, kuid 1999. aastal kasvanud hõivatute arv (182,3 tuhat) on aasta jooksul vähenenud ja jõudnud 2000. aasta II kvartalis 175,7 tuhandeni.

1998. aastal 10,4%-ni vähenenud töötuse määr on kahe järgneva aasta jooksul kasvanud 14,6%-ni. Meeste töötuse määr maal on viimaste aastate

jooksul võrreldes naistega suurem olnud; 2000. aasta II kvartalis oli meeste töötus suurenenud 15,5%-ni (1999. a oli 13,1%) ning naiste töötus 13,4%-ni (1999. a - 9,9%).

Tabel 2. Tööhõive maal maakonna järgi, II kvartal 1999 (tuhat)

Maakond	Tööealisi kokku	Töötajaid	Hõivatud	Töötud	Mitteaktiivsed	Hõiveäär, %	Töötuid, %
Harju	60,4	41,5	38,7	2,8	18,9	64,1	6,7
Hiiu	5,8	3,9	3,4	0,5	1,9	58,2	12,8
Ida-Viru	17,8	10,6	8,9	1,7	7,2	50,1	16,0
Jõgeva	20,7	11,4	9,7	1,7	9,3	46,6	15,5
Järva	17,5	11,0	9,4	1,6	6,5	53,7	14,4
Lääne	12,7	8,3	7,7	0,6	4,4	60,4	7,2
Lääne-Viru	32,8	19,3	18,3	1,0	13,5	55,9	5,2
Põlva	18,2	9,3	7,6	1,7	8,9	41,5	18,9
Pärnu	32,3	18,0	16,4	1,6	14,3	50,7	8,9
Rapla	24,8	14,9	12,9	2,0	9,9	52,2	13,3
Saare	18,7	10,3	8,3	2,0	8,4	44,6	19,4
Tartu	32,6	18,6	15,1	3,5	14,0	46,3	18,7
Valga	12,1	6,9	6,2	0,7	5,2	51,0	10,1
Viljandi	24,0	13,8	12,2	1,6	10,2	50,9	11,3
Võru	17,9	8,6	7,5	1,1	9,3	41,7	12,7
KOKKU	348,4	206,4	182,3	24,1	142,0	52,3	11,7

Allikas: "Töäjõud 1999".

Tööhõive määr ehk tööga hõivatute osatähtsus oli 1999. aasta II kvartalis suurim Harju (64,1%) ja Lääne (60,4%) maakonnas ning madalaim Põlva (41,5), Võru (41,7), Saare (44,6) ja Jõgeva (46,6%) maakonnas.

Võrreldes 1998. aasta II kvartaliga suurenes hõivatute arv 1 700 võrra (1%), seejuures vähenes hõivatute osatähtsus märgatavalt Pärnu (8,7%), Saare (5,9%), Hiiu (5,8%) ja Jõgeva (4,9%) maakonnas.

Mida madalam on haridustase, seda suurem on tõenäosus jääda töötuks. Sõltuvalt haridustasemest oli töötuse määr vahemikus 5% (kõrgharidus, kraadiharidus) kuni 26% (ilma alghariduseta, algharidus).

Tabel 3. Hõivatud hariduse* ja majandussektori järgi, II kvartal 1999 (%)

Majandussektor	Esimene tase	Teine tase	Keskeriharidus	Kõrgharidus
Primaarsektor	29,1	57,3	4,7	8,9
Sekundaarsektor	13,8	64,2	8,6	13,4
Tertsiaarsektor	7,9	52,9	13,0	26,3
KOKKU	11,6	56,9	10,9	20,7

Allikas: "Töäjõud 1999".

* Eesti haridustase: esimene tase - alg- ja põhiharidus; teine tase - keskharidus, kutseharidus, keskeriharidus pärast põhiharidust; kolmas tase - keskeriharidus pärast keskerharidust; kõrgharidus, magistri- ja doktorikraad.

Primaarsektoris oli hõivatute haridustase 1999. aasta II kvartalis ülejäänud

sektorites hõivatutest tunduvalt madalam: alg- ja põhiharidusega töötajate osatähtsus oli Eesti keskmisest 2,5 korda kõrgem, aga keskeriharidusega pärast keskharidust ja kõrgharidusega töötajate osatähtsus 2,3-2,4 korda väiksem. Kõige soodsamas olukorras oli tertsiaarsektor, kus kolmanda haridustasemega töötajate osatähtsus oli 39,3% (primaarsektoris - ainult 13,6%).

Ettekujutuse hõivatud maaelanike ametialade struktuuri muutustest aastatel 1997 ja 1999 ning trendist annab järgnev tabel.

Tabel 4. Hõivatud maaelanikud ameti järgi, 1997, 1999 (%)

Ametiala	1997	1999	Trend
Seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid	11,1	11,2	↑
Tippspetsialistid	7,2	8,2	↑
Keskastme spetsialistid ja tehnikud	9,4	11,2	↑
Ametnikud	3,3	2,9	↓
Teenindus- ja müügitöötajad	10,0	10,1	↑
Põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised	15,0	12,3	↓
Oskus- ja käsitöölised	15,6	14,2	↓
Seadme- ja masinaoperaatorid	16,0	16,9	↑
Lihttöölised	11,9	12,6	↑

Allikad: "Tööjõud" 1998 ja 1999.

Viimase kahe aasta jooksul on märgatav tendents, et maapiirkonnas kasvab vajadus keskastme spetsialistide ja tehnikute (19%), tippspetsialistide (14%), seadme- ja masinaoperaatorite ning lihttöölise (6%) järele. Väga aeglaselt (1%) on maaelanikkonna hõives suurenenud seadusandjate, kõrgemate ametnike ja juhtide ning teenindus- ja müügitöötajate osatähtsus. Oluliselt on vähenenud põllumajanduse ja kalanduse oskustöölise (18%), ametnike (12%) ning oskus- ja käsitöölise (9%) osatähtsus.

Vallarahvastiku majapidamisarvestuse andmetest on näha, et üha rohkem inimesi otsib ja leiab endale soodsama töökoha väljaspool valda.

Tabel 5. Väljaspool valda töötajate osatähtsus (01.01. seisuga, tuhat)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Töötajaid kokku	163,4	161,6	159,3	162,1	159,1	158,0
Töötasid väljaspool valda	40,7	45,9	52,2	55,4	57,6	63,9
Osatähtsus, %	24,9	28,4	32,8	34,2	36,2	40,4

Allikad: ESA "Eesti valdade rahvastik" 95-99; "Vallarahvastik 1. jaanuar 2000".

Kui 1995. aasta alguses töötasid väljaspool valda 40 700 inimest (24,9% töötajatest), siis 2000. aasta 1. jaanuariks juba 63 900 (40,4%). Väljaspool valda töötajate osatähtsus oli 2000. aasta alguses kõige suurem Harju (50,5%), Ida-Viru (46,7) ja Tartu (44,7) maakonnas.

Need arvud näitavad Tallinna, Ida-Virumaa linnade ja Tartu ettevõtete ja organisatsioonide rolli tööpakkujatena. Tööturuametl on siin keskmisest rohkem rahanduse, kaubanduse ja ärispetsialiste ning kontori-, raamatukogu-, posti-, ja teabeteenistuse ametnikke, informaatikuid, müüjaid, spordi- ja kultuuritöötajaid. Suhteliselt palju on elektrikuid, mehaanikuid, metallitöölisi, insenere, tehnikuid, trüki- ja fototöölisi.

Küsitlitud ettevõtete juhtide arvates suureneb tulevikus Harjumaal (koos Tallinnaga) müüjate, põhiehitustöölise, õigus- ja arvutispetsialistide ning iluteenindajate osa, Ida-Virumaal prognoositakse kasvu oskustöölise ja masinate operaatorite (tekstiilitööstus) ning Tartumaal (koos Tartu linnaga) elektrikute/elektromehaanikute, üldehitustöölise, arvutispetsialistide ja toiduainetööstuse masinate operaatorite ning koduabiliste/koristajate osas.

Tabel 6. Tööhõive struktuuri dünaamika maapiirkonnas

põhisektorite lõikes, II kvartal 1991-2000 (%)

	1991	1993	1995	1997	1999	2000
Primaarsektor	49,9	39,6	29,0	30,4	25,4	20,9
Sekundaarsektor	22,8	24,9	30,5	27,0	27,0	32,5
Tertsiaarsektor	27,3	35,5	40,5	42,6	47,6	46,5

Allikad: Kogumikud "Tööhõud" 95-99, "Eesti Statistika" nr 7 (103) 2000.

Maapiirkonnas on primaarsektori (põllumajandus, jahindus, metsandus, kalandus) osatähtsus tööhõives 1991. aastaga võrreldes vähenenud 2,4 korda, tertsiaarsektori (teenindus) ja sekundaarsektori (mäetööstus, töötlev tööstus, energeetika, gaasi- ja veevarustus, ehitus) osakaal kasvanud vastavalt 1,7 korda ja 1,4 korda.

2000. aastal oli primaarsektoris hõivatud ainult 46 300 inimest, 1991. aastal aga töötas seal 164 600 inimest (3,6-kordne vähenemine).

Tabel 7. Primaarsektoris hõivatud tööealiste osatähtsus riigi tööealiste hõivest

(aastakeskmise, %)

Tegevusala	1990	1992	1993	1994	1996	1997	1998	1999	2000
Põllumajandus, jahindus	16,6	15,0	13,0	10,9	8,0	6,9	6,8	6,2	5,3
Metsamajandus	1,4	1,3	1,4	1,7	1,2	1,4	1,5	1,6	1,8
Kalandus	3,1	2,8	2,3	1,9	0,8	1,1	0,8	0,5	0,5
KOKKU	21,1	19,1	16,7	14,5	10,0	9,4	9,1	8,3	7,6

Allikad: Kogumikud "Tööhõud" 95-99; "Eesti Statistika" nr 2 (110) 2001.

Primaarsektori suure hõive languse on esile kutsunud põllumajandusliku tööhõive kiire langus, mis on seotud kardinaalsete ümberkorraldustega maal. Põllumajanduses ja jahinduses hõivatute osatähtsus riigi tööhõives on viimase kümne aasta jooksul järsult vähenenud (3,1 korda), veelgi suurema tempoga oli langus kalanduses - üle 6 korra (ETU 2000 andmetel). Metsamajanduses hõivatute osatähtsus on olnud suhteliselt stabiilne. 1994. aasta hõive suurenemisele (21% 1990. aastaga võrreldes) järgnes 1996. aastal 14%-line langus, mis järgnevatel aastatel stabiliseerus jäädes 1,5-1,8% tasemele riigi tööhõivest.

Keskmiselt on Euroopa Liidus põllumajanduses hõivatud alla 5% riigi töötajatest. Eesti jõudis 2000. a II kvartalis selle piirniiduni. Eestist suurem on see suhtarv Iirimaa, Kreekas ja Portugalis. Pikkade põllumajandustraditsioonidega riikides nagu Taani ja Saksamaa on see näitaja ainult vastavalt 3,7% ja 2,8%.

Tabel 8. Põllumajanduses ja jahinduses hõivatute arv,

1990-2000 (aasta keskmine)

Aasta	Hõivatud põllumajanduses ja jahinduses	Tööhõive maal	% maapiirkonna tööhõivest
1990	136 800	243 000	56
1991	128 900	237 300	54
1992	114 600	226 300	51
1993	91 900	207 500	44
1994	75 900	201 100	38
1995	55 500	177 500	31
1996	52 100	176 200	30
1997	44 800	177 100	25
1998	43 500	183 500	24
1999	38 200	181 000	21
2000	32 400	177 400	18

Allikad: ESA kogumikud "Tööjõud 1998, 1999"; "Eesti Statistika" Kuukiri nr 2 (110) 2001, Interneti aadress - <http://www.stat.vil.ee/l-market/>.

Tõsiseid struktuurseid muutusi maamajanduses näitab põllumajanduses ja jahinduses hõivatud töötajate arvu langus (kui 1990. a oli maal põllumajanduses ja jahinduses hõivatud 56% töötajatest, siis 2000. aastal - kõigest 18%). Eriti järsk hüpe toimus 2000. a esimesel poolaastal.

Eesti tööhõive struktuur läheneb arenenud industriaalriikide omale. Tõsiseid probleeme kutsus esile see, et õigesuunalised muutused on toimunud liiga järsult. Arenenud riikides kestsid need muutused vähemalt 17-20 aastat, Eestis aga põhiliselt 6-7 aasta jooksul.

Töökohtade vähenemine põllumajanduses on toimunud tunduvalt kiiremini, kui neid on suudetud juurde tekitada teistes majandustegevuse valdkondades.

Tööturuameti prognooside kohaselt stabiliseerub töökohtade üldarv tulevikus praegusest veidi kõrgemal tasemel ja hakkab olenevalt majandustsüklite liikumisest kõikumama selle ümber. 10-15 aasta pärast võib Eesti demograafilisest olukorrast tingituna olla meie probleemiks mitte täiendavate töökohtade loomine, vaid olemasolevate täitmine tööjõuga. Muutub ka töökohtade struktuur (vähem lihttöölisi, rohkem spetsialiste). Prognoositakse primaarsektori osatähtsuse vähenemist ja tertsiaarsektori kasvu.

Põllumajandusministeeriumi tellimisel Põllumajandusülikooli poolt 1999. aastal läbi viidud ekspertküsitluse "Sotsiaal-majanduslik areng maapiirkondades" andmetel on põhiprobleemideks kapitali ja kindlustunde puudumine. Leitakse, et praeguse tööpuuduse tingimustes on tõsine vajadus eraettevõtluse järgi. Hinnatakse, et vallas on vähemalt 20 aktiivset inimest, kes hakkaksid juhtima mõnda uut ettevõtmist. Oluline on, et tekiks vajadus ja avaneks soodne võimalus selle teostamiseks.

Ekspertid ei prognoosi kiiret olukorra paranemist maal. Pooled prognoosi koostanud meestest arvasid, et elu on kahe aasta pärast parem kui praegu

ja vaid iga kümnes arvab, et elu muutub halvemaks. Naistest prognoosis kahe aasta pärast paremat olukorda 2/5 ja pea iga kuues arvas, et elu on kahe aasta pärast halvem kui praegu. Kümne aasta pärast tulevat olukorda hinnati märksa optimistlikumalt.

Maamajanduse ümberstruktureerimisel jääb kesksele kohale elujõuliste tootmistalude väljakujundamine, alternatiivsete põllumajandussuundade ning muude elatusalade arendamine ja kombineerimine traditsioonilise põllumajandusega. Päevakorras on mitmekülgse ühistegevuse arendamine maapiirkonnas, kus saab edukalt ühendada põllumajanduslikku ja tööstuslikku tootmist.

Mittepõllumajandusliku majandustegevuse arengu tagamiseks on peamiseks abinõuks investeringutoetuse andmine maal tegutsevatele füüsilisest isikust ettevõtjatele ja äriühingutele nende äriideede realiseerimiseks. Täiendavate töökohtade loomiseks maapiirkonnas on kavandatud toetada ja arendada tegevusi, mis aitavad kaasa eripalgelise ettevõtluse tekkele ja elavdamisele. Selleks rakendatakse põllumajanduse ja maaelu arendamise programmi raames (*SAPARD* programm) meede nr 3, mis on suunatud maaettevõtluse mitmekesistamisele ja väikeettevõtluse arendamisele.

Suurim vajadus alternatiivvalade järele on põllumajanduseks vähem sobivatel aladel, kus on üldiselt ka sobivad eeldused olemas. Mitmed Eesti maapiirkonnad on võitmas populaarsust puhkuse ja turismikohana. Looduslikud tingimused sobivad seal mahepõllunduseks ning kala- ja vähikasvatuseks.

Toetamiseks maaettevõtluse mitmekesistamist ja konkurentsivõime tõstmist ning loodus- ja elukeskkonna sotsiaalsete, kultuuriliste ja looduslike väärtuste suurendamist on rakendamisel *SAPARD* programmi meede nr 4, mis on suunatud maapiirkondade elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamisele.

Soodne geograafiline asend on näiteks Lääne - Eestis aidanud ettevõtjatel leida kiiremini äripartnereid naaberriikidest. Nii oli 08.09.2000 seisuga Hiiumaa valdades 1000 maaelaniku kohta 71 ettevõtet, Saaremaal ja Läänemaal - vastavalt 62 ja 58 ettevõtet.

Hiiumaa eripäraks on meresõidu ja kalapüügiga seotud ametialade (laevajuhid, tekimeeskond, kalandustöötajad) suur osatähtsus. Riigi keskmisega võrreldes on siin rohkem ka metsanduse ja toiduainetööstuse oskustöölisi, väikeettevõtete juhte, müüjaid, põllumajanduse lihttöölisi, puidu-, tekstiili- ja nahatoodete meistreid. Nõudluse suurenemist oodatakse käsitöömeistrite, metsanduse oskustöölise ja loomakasvatajate järele.

Samal ajal oli Ida-Virumaal 1000 maaelaniku kohta ainult 28 ja Põlvamaal - 36 ettevõtet.

Ida-Virumaa väikeettevõtluse areng on olnud aeglasem ja hilisem kui muudes Eesti maakondades. Ettevõtlusaktiivsus on siin riigi keskmisest peaaegu kaks korda madalam. Inimeste vähese ettevõtlikkuse ning madala ostujõu kõrval on ettevõtluse kasvu piiravaks teguriks valdavalt vene päritolu ettevõtjate keele- ja kultuuribarjäärid, mis takistavad infovahetust ja suhtlemist muu Eestiga ning takistab osa saamast rahvusvahelistumise võimalustest.

Tööhõiveolukorra parandamisel saab toetada uusi töökohti loova väike- ja keskettevõtluse arendamisele, mis sisaldab nii ettevõtlusaktiivsuse tõstmist, väike- ja keskettevõtete kasvu toetamist, maamajanduse efektiivistamist ja mitmekesistamist, turismisektori laiendamist, kui kõrgkoolide kaasamist tootmise kaasajastamisse. Tööjõu esma-, ümber- ja täienduskoolituse parandamisega ja arendamisega tõstetakse inimressursside kvaliteeti, vähendatakse struktuurset tööpuudust ja parandatakse ettevõtluskliimat ning luuakse eeldused maakondade arengu aktiveerimiseks.

Ühinemisel Euroopa Liiduga peab riik olema valmis rakendama ELi

tööhõivestrateegiat, mis tugineb neljale tööhõive põhisuunale: inimeste tööga hõivatuse suurendamine, ettevõtluse toetamine, ettevõtete ja nende töötajate kohanemise toetamine ja võrdsete võimaluste tagamine naistele ja meestele. Lähtuvalt nendest põhisuundadest on praegu (aprillikuu 2001) koostamisel "Eesti Vabariigi tööhõive tegevuskava 2002", kus pööratakse suurt tähelepanu vajadusele luua ja arendada uusi töökohti kohalikul ja regionaalsel tasandil.

Arenguid tööturul mõjutavad paljud erinevad tegurid, mis kuuluvad erinevate ministereeriumite haldusalasse. Seega on strateegia eduka elluviimise eeltingimuseks ladus ministereeriumite vaheline koostöö:

Põllumajandusministeerium tegeleb maaelu arenguga ja kujundab seeläbi ka maapiirkondade tööhõivet;

Sotsiaalministeerium töötute tööturule taasintegreerimisega, töösuhetega, soolise võrdõiguslikkuse küsimustega ja sotsiaaltoetustega;

Majandusministeerium tööstus-, kaubandus- ja ettevõtluspoliitikaga, elumajanduse küsimusega, ekspordi arendamise ja investeeringutega ning kujundab seeläbi tööturu nõudluspoolt;

Haridusministeerium haridussüsteemi ja selle kaudu tööjõu tööturule sisenemiseks ettevalmistamisega ehk pakkumispoole kujundamisega;

Rahandusministeerium maksupoliitikaga ning mõjutab seeläbi nii töökohtade loomist kui ka indiviidi töötamise motivatsiooni;

Siseministeerium regionaalpoliitikaga ning seeläbi ka regionaalse töötuse probleemidega;

Teede- ja Sideministeerium infrastruktuuri küsimustega, mis mõjutavad tööjõu mobiilsust.

Ülaltoodud loetelu ei ole ammendav, kuid annab tõeust sellest, et ainult üks ministeerium ei saa tööhõive ja töötuse probleemi lahendada, vaid selle eelduseks on erinevate ministeeriumite, maavalitsuste ja kohalike omavalitsuste tihe koostöö.

Lisaks riiklike institutsioonide koostööle on oluline sotsiaalpartnerite senisest suurem kaasamine tööturuküsimuste lahendamisse.

Kontaktisik maaelu arengu osakonna maaettevõtluse büroo peaspetsialist

Tõnu Taat, tonu.taata@agri.ee